

21. Tkachenko V. V. Rozvytok ukrai'ns'koi' nauky v zagal'no-sojuznomu suspil'no-politychnomu konteksti (20–30-ti rr. XX st.): dys. ... d-ra ist. nauk: 07.00.01. / V. V. Tkachenko. – K., 2009. – 569 s.

22. Udod O. A. Rol' istorychnoi' nauky ta osvity u formuvanni duhovnyh cinnostej ukrai'ns'kogo narodu: 1920–30-i rr.: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk: spec. 07.00.06 «Istoryografija, dzhereloznavstvo ta special'ni istorychni dyscypliny» / O. A. Udod. – Dnipropetrov's'k, 2000. – 35 s.

23. CGAVO Ukrainy. – F.166. – Op.3. – D.405.

24. Shherban' T. O. Do istorii' dijial'nosti Ukrai'ns'kogo naukovo tovarystva (1907–1921) // Arhivy Ukrai'ny. – 1991. – №5–6. – S.36–37.

Lada O. V., lecturer of the Department of Political Science, «Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» (Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky), oleksandr.lada88@gmail.com

The comparative analysis of the financial and legal condition of scientific societies in Ukraine at the time of the Russian Empire (second half of the 19th century) and in terms of the Bolshevism' policies of the Soviet state (20–30-ies. XX century). The historiography of the problem

The comparative analysis of the financial and legal condition of scientific societies in Ukraine at the time of the Russian Empire (second half of the 19th century) and in terms of the Bolshevism' policies of the Soviet state (20–30-ies. XX century) was made in the article by historiographical approach as a development of the problem. Also there were described historical circumstances as factors of influence on the activity of scientific organizations. The condition of the scientific study of the problem was examined. There were used both general and special-scientific methods. Primary there was used the historical and critical approach in comprehension of the scientific literature. It was able to form a historical background for further prospects in development issue.

Keywords: scientific society, intelligentsia, financial and legal aspect, liberal reforms, historiography, proletarian culture, Bolshevism.

* * *

УДК 930(477)

Ластовський В. В.,
доктор історичних наук, професор, Київський
національний університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), lastov@ukr.net

«СЛАВНИЙ КОЗАК» ОСТАФІЙ ДАШКОВИЧ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Досліджується висвітлення життя та діяльності черкаського та канівського старости Остафія Дашковича в українській історіографії. Хронологічні межі дослідження – XIX – початок XXI століття. Розглядається еволюція поглядів на його діяльність в українській науці в різні періоди її розвитку – дореволюційний, радянський та сучасний. Звертається увага на залежність цих поглядів від введеної до наукового обігу джерельної бази та від ідеологічних впливів на науку. Відзначається, що головними лініями зображення Дашковича в літературі є бачення його як організатора українського козацтва та як державного і політичного діяча.

В українській історіографії особа Остафія Дашковича стала предметом наукової уваги досить пізно – лише у XIX ст. Ряд питань стосовно біографії цього історичного діяча ще й досі залишається дискусійною. Роль Остафія Дашковича в історії українських земель часів Великого князівства Литовського досліджували такі відомі історики як М. Максимович, П. Куліш, Л. Похилевич, В. Антонович, М. Грушевський, Б. Бучинський, А. Яковлів, В. Сениотвич-Бережний та ін. Необхідно відмітити, що ця постать використовувалася не лише в суто історичних дослідженнях, але також і в працях ідеологічного та політичного характеру.

Ключові слова: українська історіографія, Остафій Дашкович, козацтво, історична наука, Велике князівство Литовське.

Як не дивно, але до української історіографії образ Остафія Дашковича потрапляє досить пізно, хоча з XVI ст. вже був присутній у польській, італійській, французькій, німецькій літературі. Проте, в козацьких літописах він майже не згадувався. З початком XIX ст. героїчний образ О. Дашковича, створений попередніми поколіннями істориків (в першу чергу завдяки творам М. Бельського та О. Гваньїні), в історичній науці

поступово набирає більш реального змісту. Винайдення нових документів та опублікування на їх основі досліджень дало змогу історикам по новому підійти до висвітлення ролі О. Дашковича в історії південно-східної Європи.

До середини XIX ст. методика історичних досліджень поступово набувала академічного характеру. Змінювалися підходи до вивчення історії, виявлення і публікації документів, їх трактування. Значну роль відіграли в цьому і роботи першого ректора Київського університету М. Максимовича (1804–1873), погляди якого на діяльність Остафія Дашковича з часом змінювалися: якщо у 1834 р. він вважав його за польсько-козацькою традицією «вождем запорожців» [32, с. 840], то у 1865 р. для нього він «був не гетьманом і не кошовим отаманом, а старостою Черкаським і Канівським... і в цих званнях заслужив собі ім'я – славного козака» [33, с. 290]. Тобто дослідник не ототожнював О. Дашковича як старосту і державного урядовця із козацтвом, але розумів його зв'язки з ним. Історик також виступив проти зарахування О. Дашковича до овруцького міщанства: «...це небувальщина, котрої можна було б і не писати у нас в нинішній час». На його думку, несправедливо також приписувати старості організацію та утворення запорозького козацтва; можливим можна тільки вважати деякий вплив «до покращення... побуту і порядку», що в свою чергу допомогло підсилити та розповсюдити в Україні «тодішнє козацтво» [33, с. 293]. Проте, ці думки М. Максимовича досить часто ігноруються й сьогодні.

Серед досліджень XIX–го ст. найбільший вплив на подальше поширення інформації щодо особистості О. Дашковича мало дослідження професора В. Антоновича (1834–1908) у 1863 р. щодо раннього козацтва та інші твори [1, с. LXXIII, LXXV; 2, с. 24, 34; 26, с. 144–145]. Його матеріали послужили для сприйняття в ряді робіт інших істориків-сучасників. На 1882 р. дослідник, очевидно, вже відмовився від думки про овруцьке походження старости, називаючи його вже сином дворянина Дашка Івановича, а не збіглим міщанином [4, с. 244]. Пізніше він схвально сприйняв опис діяльності О. Дашковича у праці польського історика К. Пуласкі, здійснений на суто документальних джерелах: «Біографія Остафія Дашковича служить як би ілюстрацією загальної картини стану краю» [11, с. 267].

Молодий історик Богдан Бучинський, котрий помер у розквіті свого життя в 1907 р., залишив після себе незакінчену роботу про діяльність О. Дашковича. В опублікованій вже посмертно аж у 1913 р. статті аналізувалися історичні відомості хроністів, що стосувалися раннього періоду кар'єри діяльності старости, аж до 1508 р. включно [10, с. 22–43]. Як не дивно, але ця його праця залишилася майже не поміченою у середовищі науковців, і в наступні десятиліття практично не використовувалася. Найбільш докладно в українській дореволюційній історіографії розглянув образ О. Дашковича у своєму багатотомному виданні М. Грушевський (1866–1934) [17, т. IV, с. 485–486; т. V, с. 35; т. VI, с. 306; т. VII, с. 26–27, 29–31, 53, 58–60, 86–89, 91–94, 98–100, 104–105, 115, 303–304, 568, 570–573]. У працях А. Яковліва та П. Клепатського розглядалися тільки його земельні володіння та взаємовідносини із місцевим населенням [25, с. 66, 102,

105–107, 113, 118, 119, 126, 127, 134, 137, 227, 284, 356, 360, 376, 383, 388–390, 394–399, 409–410, 415, 423, 427, 474, 544]. Звертався до його образу у 1915 р. й *І. Франко* досліджував народну творчість, в якій були відображені й події, пов'язані з іменем О. Дашковича. Втім, ця праця була опублікована вперше тільки у 1984 р. [45, с. 434–439].

Постать О. Дашковича була дуже популярною в українській історіографії XIX – поч. XX ст. і неодноразово згадувалася та розглядалася у роботах таких відомих дослідників як *М. Закревський*, *А. Скальковський*, *П. Куліш*, *Л. Похилевич*, *М. Драгоманов*, *О. Лазаревський*, *О. Єфіменко*, *В. Ляскоронський*, *М. Довнар-Запольський*, *М. Василенко*, *М. Довнар-Запольський*, *М. Дашкевич* та ін.

В радянській українській історичній науці О. Дашкович представлявся як земельний магнат, котрий «методично посилював утиски» і збільшував податки [27, с. 324]. Також у цей час міг підходити до оцінки діяльності старости тільки із суто ідеологічних позицій і відомий радянський дослідник історії запорозького козацтва у 1950–х рр. *В. Голобуцький* (1903–1993), а тому, відповідно, змальовував його як авантюриста [15, с. 61–65]. Проте, вже через більш ні 35 років цей історик змінив свої погляди і вже ставився до О. Дашковича більш толерантно [16, с. 117–120]. Класовий підхід спостерігався і в багатьох інших працях. Між іншим, походи цього старости на російські землі у 1515 та 1521 рр. в руслі ідеї «дружби народів» розцінювалися не інакше як «грабіжницькі» з метою «укріпити своє становище в Черкасах і відвернути набіги татарської орди на свої володіння» [42, с. 9], а відома в історіографії пропозиція 1533 р. про організацію системи оборони на дніпровських островах – як спроба не тільки укріпити оборону від татарських нападів, але й «припинення втеч укр. селян на пониззя Дніпра» [18, с. 502].

Наприкінці 1980–х – на початку 1990–х рр. радянська історична наука зазнала значних змін в методології досліджень і вже тоді багато її постулатів були піддані серйозній критиці. Стосувалося це і проблеми походження українського козацтва, особливо у зв'язку із 500–річчям його святкування. Вже тоді, у 1990 р., авторитетний історик *Я. Дашкевич* виступив з критикою усталених поглядів: «Цілком безпідставно – і знову всупереч джерелам – заперечувалася роль українських чи українізованих литовських магнатів (зокрема, князів *Д. Вишневецького*, *О. Дашковича*) в утворенні козащини» [19, с. 20]. І тоді ж *В. Щербак* також наголосив на визначальній ролі цих «магнатів» у процесі формування козацтва [50, с. 19].

Частково образ О. Дашковича був представлений і в зарубіжній українській історіографії. Зокрема, про нього писав у 1944 р. *Д. Дорошенко*, його біографія публікувалася у відомій «Енциклопедії українознавства», а на сторінках «Українського історика» його згадували у своїх працях *Л. Винар* та *В. Сенютівич-Бережний* [12, с. 13; 13, с. 490; 14, с. 1067; 21; 58, р. 648–649; 39, с. 134]. Останній з них, а також *М. Бойко* написали і спеціальні дослідження про черкаського старосту [6, с. 20–25; 38, с. 118–126]. Між іншим, деякі думки *В. Сенютівича-Бережного* лягли в основу ряду вже пізніших досліджень. Проте, не можна не зауважити

їх достатньо спірний і непідтверджений документально характер (зокрема, з приводу татарського походження пана Остафія, його родинних зв'язків з іншими литовськими Дашковичами, навчання за кордоном у Німеччині та Франції), а подекуди і помилковість в інформації.

Представлений був О. Дашкович і в працях більш загального характеру. Зокрема, *Н. Чировський* писав про нього як про козацького отамана і його виступ на сеймі 1533 р., спираючись на праці *М. Грушевського* та *Д. Дорошенка* [57, р. 30, 63, 107].

Оскільки в історичній науці постать О. Дашковича ще із XVI ст. почала набувати козацьких ознак, вона поступово переросла в образ героя, визначального для поступу нації. А цей аспект уже виходив за рамки самої історичної науки і тому перетворюється на предмет політичної науки. Тепер діяльність старости ототожнюється уже із державотворчими процесами. Саме до цього його підносить у 1882 р. ідеолог народовського руху на Західній Україні *О. Барвінський*, говорячи про повстання 1508 р. як спробу «утворити на ново» самостійне українське князівство [5, с. 80]. Пізніше, у 1944 р. класик українського інтегрального націоналізму *Д. Донцов* (1883–1973), вважаючи, що його виступ на стороні князя *М. Глинського* хоч і зазнав поразки, «але в надрах київської області, яка вперто підтримувала до кінця цей стяг, крилися зародки нових суспільних сил, яким судилося вступити в боротьбу з більшим успіхом в наступні епохи» [20, с. 25]. На політичній стороні образу О. Дашковича (хоча й під іменем Євстафія Ружинського) наполягає і *О. Салтовський*, аналізуючи політичні погляди козацьких літописців [37, с. 55].

В пострадянський період, вже у сучасній українській історичній науці, знову пробудилась зацікавленість до особи старости черкаського і канівського, що пов'язано з порушенням багатьох проблем історії середньовічної України. Щоправда, в основному серед публікацій панує штампування його образу, навіть – з давно відомими помилками. Наприклад, *В. Замлинський* зображує О. Дашковича як «козацького гетьмана», що походив із міщан міста Овруча [22, с. 130–132; 23, с. 3; 24, с. 105]. Аналогічно стверджують *Б. Сушинський* і *П. Фіров* [41, с. 54; 44, с. 14]. У книзі *О. Уривалкіна* та *М. Уривалкіна* він вже гетьманом не називається, проте автори продовжують овруцьку традицію і думку про його перебування у Німеччині і Франції [43, с. 16, 18, 24]. Версію про його овруцьке походження підтримує і *В. Щербак*, але він висловлює думку все ж таки щодо «неофіційного характеру» взаємовідносин О. Дашковича, як державного урядовця, з козацтвом [52, с. 125; 53, с. 295]. Він вважає, що представники місцевої адміністрації, серед яких називає і цього старосту, «часто вдавалися до козакування... Водночас участь у козацьких походах не афішувалася, а їх учасники не називали себе козаками» [51, с. 176]. Остання думка знаходила своє вираження у ряді праць сучасних істориків, зокрема у *Г. Сергієнка*, *В. Борисенка* й *С. Заремби* та ін. [7, с. 12; 40, с. 126–127].

Необхідно відзначити і генеалогічні дослідження *Н. Яковенко*, котра представила спорідненість О. Дашковича із відомими і впливовими родинами української шляхти, зокрема із Олізар–Волчковичами,

Тишкевичами, Немировичами, і висловила думку про тюркське походження його роду [54, с. 3; 55, с. 158, 199, 242]. Згадуваний же вище В. Сенютович–Бережний вважає, що він походив «із старого і міцного земельського роду Брацлавщини» та доводився двоюрідним племінником наміснику вітебському Івану Ходкевичу.

Серед усіх сучасних досліджень, де розкривається образ О. Дашковича, у першу чергу виділяються своєю інформативністю праці молодого покоління істориків – Б. Черкаса [46, с. 53–67; 47, с. 135–150], Ю. Михайлюка [34, с. 60–68; 35, с. 31–45; 36, с. 40–47] і Т. Чухліба [48, с. 7–10; 49], у котрих він подається в контексті українсько–кримських взаємовідносин початку XVI ст. та державотворчих процесів на території Середнього Подніпров'я. В цих працях в науковий обіг вводиться деяка нова інформація є життя старости, до сих пір мало відома фахівцям. Між іншим, Т. Чухліб саме з цим іменем пов'язує витoki військово–політичних контактів між українським козацтвом і татарським військом на прикладі спільного походу 1521 р., коли О. Дашкович стояв «на чолі козацьких загонів» [49]. Про походи старости на землі Росії писав також В. Брехуненко [8, с. 7–8]. З його точки зору саме ці походи «стали першими, але не останніми зразками поєднання зусиль козаків і татар на антимосковському ґрунті» [9, с. 142]. Ряд публікацій життю та діяльності О. Дашковича присвятив і автор цих рядків [28, с. 76–96; 29, с. 134–136; 30, с. 57–61; 31, с. 121–124].

Прикметною особливістю сучасної української історіографії є повне відкидання позиції радянської історичної науки з приводу зображення О. Дашковича як експлуататора і грабіжника та поєднання сучасних методів із історіографічними традиціями XIX – поч. XX ст. Тобто можна говорити про те, що О. Дашкович сучасними дослідниками представляється у двох іпостасях: 1) як гетьман українського козацтва і як його організатор, 2) як державний урядовець, котрий розумів потенціал козацтва і використовував у своїх інтересах. Першу ідею підтримують вже згадувані В. Замлинський, Б. Сушинський та ін. Друга ідея презентована працями Г. Сергієнка, В. Щербака, Б. Черкаса та ін.

Список використаних джерел

1. Антонович В. Содержание актов о казаках 1500–1648 года // Архив Юго–Западной России. – Часть III. Т. I. – К., 1863.
2. Антонович В. История малорусского казачества. – К., 1882.
3. Антонович В. Киев, его судьба и значение с XIV по XVI ст. // Киевская старина. – 1882. – №1.
4. Антонович В. Паны Ходьки, воротилы городского самоуправления в Киеве XIV – XVII ст. // Киевская старина. – 1882. – №2.
5. Барвенський Ол. Історія Руси. – Часть IV. – Львів, 1882.
6. Бойко М. Стратег Остап Дашкович із Овруча // Літопис Волині. – 1967. – №9.
7. Борисенко В. Й., Заремба С. З. Україна козацька. – Частина I. – К., 1993.
8. Брехуненко В. Війни українських козаків з Росією. – К., 2007.
9. Брехуненко В. Московська експансія і Переяславська рада 1654 року. – К., 2005.
10. Бучинський Б. Початки політичної кар'єри Остафія Дашковича // Записки наукового товариства імені Тараса Шевченка. – Т. CXIII. Кн. I. – 1913.
11. В. А. Pulaski Kazimierz. Szkice i poszukiwania historyczne. Kraków. 1887 // Киевская старина. – 1889. – №1.
12. Винар Л. Початки українського реєстрового козацтва // Український історик. – 1964. – №2–3.
13. [Винар Л.] Дашкович Остафій // Енциклопедія українознавства. – Т.2. – Львів, 1993.
14. Вітанович І. Козацтво // Енциклопедія українознавства. – Т.3. – Львів, 1994.
15. Голобуцький В. А. Запорожское казачество. – К., 1957.
16. Голобуцький В. О. Запорозьке козацтво. – К., 1994.
17. Грушевський М. С. Історія України–Руси. – Т. IV–VII. – К., 1993–1995.
18. Дашкевич, Дашкович Євстафій // Радянська енциклопедія історії України. – Т. I. – К., 1969.
19. Дашкевич Я. Р. Козацтво на Великому кордоні // Український історичний журнал. – 1990. – №12.
20. Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич, 1991.
21. Дорошенко Д. Про славного отамана Остапа Дашкевича // Нова Доба. – Берлін, 1945. – №22 (145).
22. Замлинський В. Біля першовитоків слави запорозької // Дніпро. – 1989. – №7.
23. Замлинський В. Гетьмани у боротьбі за суверенітет і державність України // Київська старовина. – 1992. – №4.
24. Замлинський В. Стисла хронологія козацьких гетьманів // Київська старовина. – 1993. – №3.
25. Клепатский П. Г. Очерки по истории Киевской земли. – Т. I. – Одесса, 1912.
26. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – Т. I. – К., 1874.
27. Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область. – К., 1972.
28. Ластовський В. В. Облога Черкаського замку у 1532 р. (із історії міжнародних відносин у Східній Європі в 30–х роках XVI–го ст.) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К.: Ін–т укр. археогр., 1999. – Т.3.
29. Ластовський В. В. Про стосунки Остафія Дашковича з українським козацтвом // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – К., 1999. – Вип. 8.
30. Ластовський В. В. Остафій Дашкович – військовий і політичний діяч // Пам'ять століть. – 2001. – №6.
31. Ластовський В. В. До питання про поховання Остафія Дашковича в Успенському соборі Києво–Печерської лаври // Велика Успенська церква Києво–Печерської лаври. Слід у віках. – К., 2002.
32. Максимович М. А. Исторические записки // Собрание сочинений. – Т. I. – К., 1876.
33. Максимович М. А. Исторические письма о казаках Приднепровских // Собрание сочинений. – Т. I. – К., 1876.
34. Михайлюк Ю. М. Розвій державотворчих процесів на Середній Наддніпрянщині в період діяльності Черкаського і Канівського старости Остафія Дашковича // Наукові записки з української історії. – Переяслав–Хмельницький, 2000. – Вип. 10.
35. Михайлюк Ю. М. Остафій Дашкевич // Краєзнавство Черкащини. – 2002. – №6.
36. Михайлюк Ю. М. Зовнішньополітична діяльність черкаських і канівських старост (кінець XV – перша половина XVI ст.) // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». – 2002. – Вип. 33.
37. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки. – К., 2002.
38. Сенютович В. Остап Дашкович (Дашкевич) – вождь козацький // Український історик. – 1969. – №1–3.
39. Сенютович–Бережний В. Козацтво та боротьба старшини–шляхти на Гетьманщині за визнання за нею російським урядом прав дворянства // Український історик. – 1973. – №3–4.
40. Сергієнко Г. Я. Біля витоків українського козацтва й Запорозької Січі // Український історичний журнал. – 1992. – №12.
41. Сушинський Б. Козацькі вожді України. – Т. I. – Одеса, 2004.
42. Тканко О. В., Найден С. П. Черкаси. Короткий нарис. – Черкаси, 1955.
43. Уривалкін О. М., Уривалкін М. О. Гетьмани України та кошові Запорозької Січі. – К., 2008.
44. Фіров П. Т. Гетьмани українського козацтва. Біографічні довідки. – Севастополь, 2005.
45. Франко І. Студії над українськими народними піснями // Збір. творів: У 50–ти тт. – Т. 42. – К., 1984.
46. Черкас Б. Остафій Дашкович – черкаський і канівський староста XVI ст. // Український історичний журнал. – 2002. – №1.

47. Черкас Б. Україна в політичних відносинах Великого князівства литовського з Кримським ханатом (1515–540). – К., 2006.
48. Чухліб Т. Степовий лицар початку XVI ст. // Гуржій О., Чухліб Т. Сто великих постатей і подій козацької України. – К., 2008.
49. Чухліб Т. «З козацьким народом стояли спільно» // Кримська світлиця. – 25 липня 2003 р. – №30.
50. Щербак В. О. Джерела формування українського козацтва // Український історичний журнал. – 1990. – №12.
51. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. – К., 2000.
52. Щербак В. О. Дашкевич (Дашкович) Остафій (Остап, Євстахій) // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К.–Запоріжжя, 2002.
53. Щербак В. О. Дашкевич (Дашкович) Остафій (Остап, Євстахій) // Енциклопедія історії України. – Т.2. – К., 2004.
54. Яковенко Н. Рід Волчка, або легенда про Олізара–Серба // Старожитності. – 1992. – №16–17.
55. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993.
56. Яковенко Н. Витоки роду Немиричів // Мappa mundi. Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича. – Львів–К.–Нью–Йорк, 1996.
57. Chirovsky N. An introduction to Ukrainian History. – Vol.2. The Lithuanian–Ruś commonwealth, the Polish domination, the Cossack–Hetman state. – New York, 1984.
58. [Wynar L.] Dashkevych Ostafii // Encyclopedia of Ukraine. – Vol.I. – Toronto, 1984.

References

1. Antonovych V. Soderzhanie aktov o kozakach 1500–1648 goda // Arhiv Yugo–Zapadnoi Rossii. – Chast III. T.I. – K., 1863.
2. Antonovych V. Istorija malorusskogo kazachestva. – K., 1882.
3. Antonovych V. Kiev, ego sudba i znachenie s XIV po XVI st. // Kievskaja starina. – 1882. – №1.
4. Antonovych V. Pany Hodyki, vorotily gorodskogo samoupravleniya v Kieve XIV – XVII st. // Kievskaja starina. – 1882. – №2.
5. Barvenskiy OI. Istorija Rusy. – Chast IV. – Lviv, 1882.
6. Boyko M. Strateg Ostap Daszkovicz iz Ovruca // Litopys Volyni. – 1967. – №9.
7. Borysenko V, Zarembo S. Ukraina kozacka. – Chastyna I. – K., 1993.
8. Brehunenko V. Viny ukraïnskych kozakiv z Rosieyu. – K., 2007.
9. Brehunenko V. Moskovska ekspansiya i Pereyaslavskaya rada 1654 roku. – K., 2005.
10. Buchynsky B. Pochatky politychnoi kariry Ostafia Daszkovicha // Zapysky naukovoï tovarystva imeni Tarasa Shevchenka. – T. CXIII. Kn.1. – 1913.
11. V. A. Pulaski Kazimierz. Szkice i poszukiwania historyczne. Kraków. 1887 // Kievskaja starina. – 1889. – №1.
12. Vynar L. Pochatky ukraïnskogo reestrovogo kozactva // Ukraïnsky istoryk. – 1964. – №2–3.
13. [Vynar L.] Dashkovych Ostafij // Encyklopedia ukraïnoznavstva. – T.2. – Lviv, 1993.
14. Vitanovych I. Kozactvo // Encyklopedia ukraïnoznavstva. – T.3. – Lviv, 1994.
15. Golobuckiy V. Zaporozhskoe kazachestvo. – K., 1957.
16. Golobuckiy V. Zaporozke kozactvo. – K., 1994.
17. Grushevsky M. Istorija Ukrainy–Rusy. – T. IV–VII. – K., 1993–1995.
18. Dashkevych, Daskovych Evstafij // Radianska encyklopedia istorii Ukrainy. – T.1. – K., 1969.
19. Daskovych Ya. Kozactvo na Velykomu kordoni // Ukraïnsky istorichny zhurnal. – 1990. – №12.
20. Doncov D. Duh nashoi davnyny. – Drogoych, 1991.
21. Doroshenko D. Pro slavnogo otamana Ostapa Dashkevycha // Nova Doba. – Berlin, 1945. – №22 (145).
22. Zamlynsky V. Bila pershovytykiv slavy zaporozkoi // Dnipro. – 1989. – №7.
23. Zamlynsky V. Getmany u borotbi za suverenitet i derzhavnist Ukrainy // Kyivska starovyna. – 1992. – №4.
24. Zamlynsky V. Stysla hronologia kozackych getmaniv // Kyivska starovyna. – 1993. – №3.

25. Klepatskyi P. Ocherki po istorii Kievskoy zemli. – T.I. – Odessa, 1912.
26. Istoricheskie pesni malorusskogo naroda s obyasnieniami VI. Antonovycha i M. Dragomanova. – T.I. – K., 1874.
27. Istoria mist i sil Ukraïnskoi RSR. Cherkaska oblast. – K., 1972.
28. Lastovskiy V. Obloga Cherkaskogo zamku u 1532 r. (iz istorii mizhnarodnykh vidnosyn u Shidniy Evropi v 30–h rokakh XVI–ro st.) // Naukovi zapysky. – K.: In–t ukr. arheogr., 1999. – T.3.
29. Lastovskiy V. Pro stosunki Ostafia Dashkovycha z ukrainskym kozactvom // Novi doslidzennia pamiatok kozackoi doby v Ukraini. – K., 1999. – Vyp.8.
30. Lastovskiy V. Ostafiy Daskovych – viyskovy i politychny diyach // Pamyat stolit. – 2001. – №6.
31. Lastovskiy V. Do pytannia pro pohovannia Ostafia Daskovycha v Uspenskomu sobori Kyeyo–Pecherskoi lavry // Velyka Uspenska cerkva Kyeyo–Pecherskoi lavry. Slid u vikah. – K., 2002.
32. Maksimovych M. Istoricheskie zapiski // Sobranie sochineniy. – T.I. – K., 1876.
33. Maksimovych M. Istoricheskie pisma o kozakah Pridneprovskikh // Sobranie sochineniy. – T.I. – K., 1876.
34. Myhayluk Yu. Rozviy derzhavotvorchykh processiv na Seredniy Naddnyprianshchyni v period dialnosti Cherkaskogo i Kanivskogo starosty Ostafia Daskovycha // Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii. – Pereyaslav–Hmelnytsky, 2000. – Vyp.10.
35. Myhayluk Yu. Ostafiy Dashkevych // Kraeznavstvo Cherkashchyny. – 2002. – №6.
36. Myhayluk Yu. Zovnishnopolitychna dialnist cherkaskykh i kanivskych starost (kinec XV – persha polovyna XVI st.) // Visnyk Cherkaskogo universytetu. – 2002. – Vyp.33.
37. Saltovskiy O. Koncepcii ukrainskoi derzhavnosti v istorii vitchyznianoï politychnoi dumky. – K., 2002.
38. Senutovych V. Ostap Dashkevych – vozhd kozacky // Ukraïnsky istoryk. – 1969. – №1–3.
39. Senutovych–Berezhny V. Kozactvo ta borotba starshynshliakhty na Getmanshchyni za vyznannia za neu rosijskym uriadom prav dvorianstva // Ukraïnsky istoryk. – 1973. – №3–4.
40. Sergienko G. Bila vytykiv ukrainskogo kozactva y Zaporozkoi Sichi // Ukraïnsky istorichny zhurnal. – 1992. – №12.
41. Suchynsky B. Kozacki vozhd Ukrainy. – T.I. – Odessa, 2004.
42. Tkanko O., Nayden S. Cherkasy. Korotky narys. – Cherkasy, 1955.
43. Uryvalkin O., Uryvalkin M. Getmany Ukrainy ta koshovi Zaporozkoi Sichi. – K., 2008.
44. Firov P. Getmany ukrainskogo kozactva. – Sevastopol, 2005.
45. Franko I. Studii nad ukrainskymy narodnymi pisniamy // Zibr. tvoriv: U 50–ty tt. – T.42. – K., 1984.
46. Cherkas B. Ostafiy Dashkovych – cherkasky i kanivsky starosta XVI st. // Ukraïnsky istorichny zhurnal. – 2002. – №1.
47. Cherkas B. Ukraina v pjlytichnykh vidnosynah Velykogo kniazivstva Lytovskogo z Krymskym hanatom (1515–540). – K., 2006.
48. Chuhlib T. Stepovy lycar pochatku XVI st. // Gurzhij O., Chuhlib T. Sto velykykh postatey i podiy kozackoi Ukrainy. – K., 2008.
49. Chuhlib T. «Z kozackym narodom stoyaly spilno» // Krymska svitlycia. – 25 lipnia 2003 r. – №30.
50. Shcherbak V. Dzhherela formuvannia ukrainskogo kozactva // Ukraïnsky istorichny zhurnal. – 1990. – №12.
51. Shcherbak V. Ukrainske kopzactvo: formuvannia socialnogo stanu. – K., 2000.
52. Shcherbak V. Dashkevych (Daskovych) Ostafiy (Ostap, Evstahiy) // Ukrainske kozactvo: Mala encyklopedia. – K.–Zaporizhzhya, 2002.
53. Shcherbak V. Dashkevych (Daskovych) Ostafiy (Ostap, Evstahiy) // Encyklopedia istoria Ukrainy. – T.2. – K., 2004.
54. Yakovenko N. Rid Volchka, або легенда про Олізара–Серба // Старожитності. – 1992. – №16–17.
55. Yakovenko N. Ukrainska shliakhta z kinza XIV do seredyny XVII st. (Volyn i Centralna Ukraina). – K., 1993.
56. Yakovenko N. Vytyky rodu Nemyruchiv // Mappa mundi. Zbirnyk naukovykh prac' na poshanu Yaroslava Dashkevycha. – Lviv–K.–New–York, 1996.
57. Chirovsky N. An introduction to Ukrainian History. – Vol.2. The Lithuanian–Ruś commonwealth, the Polish domination, the Cossack–Hetman state. – New York, 1984.
58. [Wynar L.] Dashkevych Ostafii // Encyclopedia of Ukraine. – Vol.I. – Toronto, 1984.

Lastovskyi V. V., Doctor of Historical Sciences, professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Ukraine, Kyiv), lastov@ukr.net

**«The glorious Cossack» Ostap Dashkevych
(Eustachy Daszkiewicz) in Ukrainian historiography**

The article covers life and work of Cherkassy and Kaniv starosta (the Elder) Ostap Dashkevych in Ukrainian historiography. It shows evolution of views on his activity within the Ukrainian science throughout the different periods of its development, such as: pre-revolutionary, Soviet and modern. Such views were grounded namely on source method used in science, as well as on ideological influence. In literature Dashkevych is depicted as a person involved in organising Ukrainian Cossacks and as statesman and politician.

In Ukrainian historiography, the personality of Ostap Dashkevych became a subject of scientific attention rather late – only in the nineteenth century. A number of questions regarding the biography of this historic figure still remain controversial. His role in the history of Ukrainian lands of the times of the Grand Duchy of Lithuania was studied by such well-known historians as M. Maksimovich, P. Kulish, L. Pohilevich, V. Antonovich, M. Hrushevsky, B. Buchinsky, A. Yakovlev, V. Seniutovich-Berezhnyi and others. It should be noted that Dashkevych's figure was used not only in purely historical research, but also in works of ideological and political nature.

Keywords: Ukrainian historiography, Ostap Dashkevych, Cossacks, historical science, Grand Duchy of Lithuania.

* * *

УДК 003.72+003.21/.23:001.82:091

Гнатенко Л. А.,

кандидат філологічних наук, старший науковий
співробітник, старший науковий співробітник відділу
кодикології та кодикографії Інституту рукопису,
Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
(Україна, Київ), gnatenko.manus@gmail.com

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПАЛЕОГРАФІЧНО–ОРФОГРАФІЧНОГО
НАПРЯМУ ДОСЛІДЖЕННЯ КИРИЛИЧНИХ РУКОПИСІВ**

Палеографічно–орфографічний напрям дослідження кирилических рукописів репрезентується як міждисциплінарний напрям палеографії, кодикології та кодикографії. Наголошується на не розробленості теоретичних та методичних підвалин даного напрямку в історіографії дослідження кирилических писемних джерел. Методологія становлення нового міждисциплінарного напрямку автором розглядається як методологія науки й спирається на систему наукових принципів і методів організації та здійснення теоретичної й експериментально–дослідницької наукової діяльності, на загальні методологічні принципи палеографічного та кодикологічного аналізу. Представлені основні методологічні й методичні засади та нові методи є спільними для дослідження середньовісних східно– та південнослов'янських писемних пам'яток і сприятимуть їх атрибуції.

Ключові слова: палеографічно–орфографічний напрям, методологічні та методичні засади, середньовісний східно– та південнослов'янський кирилический писемні джерела, атрибуція.

Розвиток допоміжних історичних дисциплін на сучасному етапі вивчення середньовісних писемних кирилических джерел потребує нових підходів, принципів та методів досліджень. Таким новим поштовхом для подальшого розвитку, на нашу думку, має стати впровадження палеографічно–орфографічного напрямку як міждисциплінарного напрямку палеографії, кодикології та кодикографії, тому актуальним є встановлення його методологічних підвалин. Провідним завданням даної статті є – представлення основних методологічних засад та методів палеографічно–орфографічного напрямку дослідження кирилических писемних пам'яток.

Початок розвитку палеографічно–орфографічного напрямку в дослідженні східнослов'янських кирилических рукописів безпосередньо пов'язаний із розвитком палеографії як наукової дисципліни, при цьому більша увага при дослідженні й описуванні рукописів приділялося графіці письма, в меншій мірі – правопису. Питання щодо залучення даних орфографії при атрибуції кирилических пам'яток

піднімалося з XIX ст., на наукових засадах вивчення рукописної книги більш послідовно розроблялося з кінця XIX – до першої третини XX ст. включно: О. Востоковим, І. Срезневським, О. Соболевським, І. Каманіним, Є. Карським, В. Щепкіним, М. Часвим, Л. Черепніним, М. Тихомировим та іншими вченими, які, переважно в загальновідомих палеографічних посібниках та в ступних статтях до палеографічних альбомів, наголошували на тому, що окремі орфограми в рукописах різних хронологічних періодів можуть бути атрибуційними, безпосередньо датуючими ознаками.

Вивченню письма й правописних особливостей середньовісної східнослов'янської, безпосередньо української, кирилическої писемності, з використанням палеографічного методу дослідження, більша увага стала приділятися в працях учених із кінця 60–х – початку 70–х років XX ст. Так, М. Геппенер підійшов до розв'язання графіко–орфографічних завдань атрибуції при дослідженні давніх слов'янських кирилических манускриптів XI–XIV ст. з фондів відділу рукописів Центральної наукової бібліотеки Академії наук Української РСР й підготував наукового каталогу археографічних описів рукописів [2] (нині – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). Палеографом використовуються графіко–орфографічні дані давніх кирилических уставних і півуставних кодексів для встановлення їхнього походження та часу написання. У коротких коментарях–поясненнях до описів манускриптів ученим подаються лише окремі палеографічні прикмети як атрибуційні: графічні – щодо змін у накресленні літер, та одиничні орфографічні. А. Москаленком у загальному навчально–методичному посібнику з історії українського правопису, в другому розділі подаються матеріали з історії походження письма в східних слов'ян та з історії правопису давньоруської і української літературно–писемної мови [9]. Проте вчений тільки підійшов до висвітлення правопису з історичної точки зору, запропонувавши його системне вивчення, але не залучив до дослідження пам'яток, писані різними типами письма та різних жанрів, з уставних та півуставних кодексів ним фрагментарно подано орфографічний матеріал лише з Пересопницького Євангелія 1556–1561 рр. У 70–х роках XX ст. побачила світ й монографічна студія В. Панащенко, присвячена історії українського скоропису XVII ст. [18]. У вступі до монографії автором здійснено детальний аналіз історіографії з вивчення українських ділових пам'яток, писаних скорописом XVII–XVIII ст., а в першому розділі розглянуто розвиток української палеографії. Вченою також розроблялися питання методики та термінології палеографічних досліджень українського скоропису XVII–XVIII ст. [17]. Палеографічно–правописні та фонетико–морфологічні особливості українських ділових документів XVIII ст. подано в методичному посібникові Ф. Ткача [19]. У монументальній праці Я. Запаса 1995 р., присвяченій мистецтву оформлення українських кирилических книжних пам'яток XI–XVII ст., у другій частині представлено описи манускриптів, у яких автор використовує метод атрибуції кодексів через визначення взаємозв'язків між палеографією, орфографією та оздобленням рукописних книг, зокрема подано короткі дані про мову та графіко–орфографічні особливості